

Gárdos Éva–Sárosi Annamária

**A Magyarországra érkező külföldiek demográfiai jellemzői
a magyar népesség tükrében, 1990–2000***

**Comparative study on demographical pattern of immigrants
and that of the population in Hungary**

The study is based upon the data base of the Ministry of Interior covering all foreign people residing legally in Hungary (those who need any kind of permits to their residence). This study contains data of 201,885 persons who arrived to Hungary between 1990 and 2000.

In addition to the demographical parameters (citizenship, sex, age, and occupation), the county of settlement and a dichotomic variable are included in the survey. Dichotomic variables indicate the backwardness of a settlement by a development indicator elaborated by the HCSO and calculated from 18 variables.

The objective of this analysis was to determine the parameters prevailing in the selection of dwelling places in Hungary and the degree of divergences in sex, age and occupation from those of the settlement environment. According to our outcomes the motivations are different.

There are characteristic differences among citizens by occupation. The proportion of students is the highest among Germans (32%). The frequency of the occupations requiring higher education and that of the executives is the highest among Chinese, US and Vietnamese citizens (49%, 46% and 43%, resp.).

Henceforth we tried to find the answer to the question whether the economic level of development influences the choice of the dwelling place. We found that the immigrants coming from farther countries insist more on such dwelling places that are highly developed and urbanised, they prefer choose mostly the capital. Immigrants arriving from closer countries are more tolerant in this regard due to their more flexible lifestyle than people arriving from other continents. We must not forget that most of them has Hungarian mother tongue and their families are nearer than those of people arriving in Hungary crossing several borders.

Bevezetés

Jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy a hazánkba vándorló külföldiek milyen paraméterek alapján választják meg magyarországi lakóhelyüket, és nemük, életkoruk, foglalkozásuk szerint mennyiben térnek el attól a környezettől, ahová letelepedtek. Más szempontok irányítják a különböző állampolgárságúakat, a fiatalokat, mint az idősebbeket, az eltérő foglalkozásúakat. Első lépésként egyszerű megoszlásokat és keresztábrákat elemeztünk, majd megnéztük multinomiális regresszióval, hogy a lakóhelyül választott településtípus hogyan függ össze az életkorral, nemmel, foglalkozással, állampolgársággal. Ezt követően pedig hasonló módszerrel arra kerestünk választ, vajon befolyásolja-e a település gazdasági fejlettsége azok döntését, akik valamelyik Budapesten kívüli községben vagy városban választanak lakóhelyet.

* A kutatás az NKFP 5/0084/2002. sz. program keretében készült.

Trendek a migrációs mozgásokban

A kilencvenes évek elejétől Magyarországot is elérte a nemzetközi vándorlás hulláma. A kelet-európai politikai változások következtében a nemzetközi népességvándorlás mérete és jellege is megváltozott. Az ország migrációs szempontból elsősorban tranzit-, másodsorban célországá vált. A legtöbb **bevándorló** a politikai változásokat kísérő megélénkülő vándorlási folyamatokban, '88–'90 között érkezett hazánkba. Ezt követően számuk fokozatosan csökkent, a migráció stabilá vált, majd 1997 óta a bevándorlás ismét növekedni kezdett. 1990–2000 között 201 ezer külföldi állampolgár kapott huzamos tartózkodási vagy bevándorlási engedélyt Magyarországon. A bevándorlók egy része rövid idő elteltével elhagyta az országot, továbbutazott, vagy visszatért hazájába. A tekintélyes bevándorlási hullámot elvándorlás is kísérte, ezen időszak alatt a regisztrált kivándorlók száma közel 41 ezer fő volt. A bevándorlók egy csoportja azzal az egyértelmű céllal érkezett, hogy itt letelepedjen, és magyar állampolgárságot szerezzen. Átlagosan több mint 20%-uk ténylegesen meg is kapta azt, és – különösen a kilencvenes évtized elején – úgy tűnt el a bevándorló-állományból, hogy magyar állampolgárrá vált. A tekintélyes bevándorlási hullámot követve növekedett az új magyar állampolgárok létszáma. 1992-ben közel 22 ezer személy kapott magyar állampolgárságot, ezt követően számuk csökkent, és még az évi legmagasabb érték sem haladja meg az 1992-es adat 50%-át.

Eredmények

Kik voltak azok, akik a kilencvenes években a Magyarországra bevándorlók tömegét adták? A **bevándorló** külföldi népesség jelentős része európai, emellett számottevő az ázsiai állampolgárok aránya, míg elenyésző a máshonnan (Afrika, Amerika) származóké. A rendszerváltás időszakának elején, 1990-ben a bevándorlók több mint 90%-a Európából érkezett, ennek jelentős hányada román állampolgár. A külföldi állampolgárságuk kétharmada azonban négy országból érkezett: Romániából, a volt Jugoszlávia utódállamaiból, a volt Szovjetunió utódállamaiból, valamint Kínából. A legjelentősebb migráns csoportok a magyar nemzetiségű külföldi állampolgárok. Arányuk a román állampolgárok körében 80% felett van, a volt Szovjetunió utódállamaiból, főképpen Ukrajnából érkezettek körében 50-60% közötti, és növekedni látszik, a volt Jugoszlávia utódállamaik polgárai körében pedig 70-80% közötti, és arányuk csökkenő.¹

A beáramlás természetesen időben nem egységesen történt. A jelenleg tartósan hazánkban élők több mint 40%-a már 1992 előtt és javarészt Romániából jött, azóta a beáramlás többé-kevésbé egyenletes. A román állampolgárságuk – meghatározó részben magyar nemzetiségűek – mindvégig a legjelentősebb bevándorló népességet alkotják. A '90-es évek elején, 1993–1994-ben, a délszláv háború következtében ugrásszerűen megnövekedett (25% fölé ment) a volt Jugoszláviából bevándorlók súlya, majd visszaesett a korábbi 7% körüli szintre. A valamikori Szovjetunióból – 1992 után már döntően Ukrajnából – beáramlók aránya folyamatosan növekszik, 10%-ról 18%-ra emelkedett a kilencvenes évek végére. Az Európai Unióból bevándorlók aránya 9–10% körül stabilizálódott. A kínai állampolgárságuk aránya folyamatosan nőtt 1997-ig, arányuk egyes években elérte a 9%-ot is, 2000-ben 6% körül volt.

A bevándorlók **nemek** szerinti megoszlását vizsgálva: 1990-ben 54% volt a férfi, az időszak közepére ez az arány 56%-ra emelkedett, 2000-re pedig a bevándorló férfi/nő arány

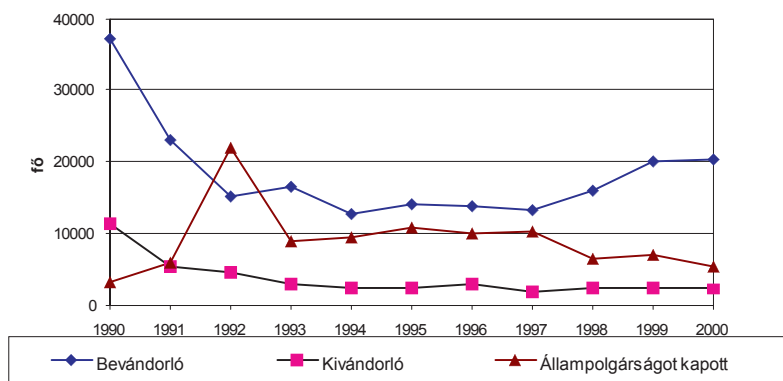
¹ OECD Sopemi Trends in International Migration, OECD Paris, 2002.

gyakorlatilag kiegyenlítődött (51 és 49%). Közel fele-fele arányban vannak férfiak és nők a környező országokból érkező bevándorlók között, az Európai Unióból érkezett bevándorlóknak viszont 60%-a férfi, s Európán kívülről is inkább férfiak, mint nők jönnek.

A bevándorlók **korösszetételét** a fiatal felnőttek túlsúlya jellemzi. A 20–39 évesek aránya a vizsgált időszakban 50 és 60% között mozgott, az évtized végén 53% volt. A 0–19 évesek és a 40 évesnél idősebb aktív korúak aránya közel azonos (21–22%). 1990-ben a bevándorlók átlagéletkora 28 év volt, 1994-ben elérte a 33 évet, és ezen a szinten stabilizálódott. Nemek között sem tapasztalhatunk jelentősebb eltéréseket. Az ország különböző területein kisebb-nagyobb eltéréssel hasonló a külföldi állampolgárok kormegoszlása.

I. ábra

A nemzetközi vándorlás alakulása Magyarországon, 1990–2000

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv.

* BM–BÁH Állampolgársági Főosztály.

I. táblázat

Bevándorlók állampolgárság szerinti megoszlása, 1990–2000 (Százalékban kifejezve)

Állampolgárság	1990	1995	1998	2000	1990–2000 Átlag
Európa	92,1	78,2	76,9	85,5	83,2
Ebből:					
EU-ország polgára	3,6	10,1	10,2	9,1	8,1
Román állampolgár	79,5	36,4	34,3	44,1	46,0
Volt Jugoszlávia utódállamának polgára*	1,1	10,9	9,3	9,6	12,6
Volt Szovjetunió utódállamának polgára**	–	13,2	12,9	13,6	9,0

Állampolgárság	1990	1995	1998	2000	1990–2000 Átlag
Ázsia	4,5	15,7	18,3	11,0	12,3
Ebből:					
Kínai állampolgár	1,8	8,6	8,0	5,3	6,1
Amerika	1,7	4,2	2,9	2,4	3,0
Afrika	1,4	1,5	0,3	0,8	1,2
Ismeretlen	0,3	0,4	0,6	0,3	0,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv 2001.

* Horvát és jugoszláv állampolgárok.

** Orosz és ukrán állampolgárok.

2. táblázat

**Az 1990–2000 között bevándorló külföldiek száma
és megoszlása korcsoportok és nemek szerint**

Korcsoport (év)	Férfi	Nő	Összesen
0–19	23,2%	25,5%	47 863
20–39	54,3%	53,0%	105 908
40–64	19,9%	17,5%	37 011
65–x	2,6%	4,0%	6 406
Összesen	107 829	94 056	201 885

Forrás: KSH Demográfiai évkönyv 2001.

3. táblázat

**A bevándorló külföldiek aránya
a magyar népességhez életkor-csoportonként
és a település jogállása szerint
(2001. január 1-jén, százalékban)**

	0–14	15–19	20–24	25–29	30–39	40–49	50–59	60–	Össz.
Budapest	1,3	1,7	2,9	4,3	4,5	2,4	1,2	0,8	2,2
Többi városok	0,5	1,2	1,3	1,7	1,8	1,1	0,7	0,6	1,0
Községek	0,4	0,6	0,7	1,2	1,2	0,8	0,6	0,4	0,7

Forrás: KSH Demográfiai évkönyv 2001, Népszámlálás 2001.

A Magyarországra érkező külföldiek között a 20–39 évesek aránya közel kétszer akkora, mint a népszámlálási hányad. A fiatalabbak gyakorisága összességében megegyezik a helyivel, de az idősebbek lényegesen alul vannak reprezentálva a külföldiek között: a 40–64 évesek 40%-kal, a még idősebbek 80%-kal. Állampolgárság szerint a 20–39 évesek aránya 1,5–2,4-szerese a magyarországi népesség hasonló hányadának (28%). Románia kivételével a környező országok állampolgárai között a 0–19 évesek aránya meghaladja a népszámlálási arányt (23%), és ez a szlovák állampolgárok esetében feltűnően magas, az előbbi érték 1,7-szerese. A 40 évesek vagy idősebbek viszont általában alul reprezentáltak a külföldi állampolgárok között, kivéve a németeket, akik között a 40–64 évesek aránya nem különbözik a népszámlálási aránytól. Ezzel együtt Németország állampolgárai között van proporcionálisan a legtöbb 65 éven felüli, és a kínaiak után a legkevesebb a 20 éven aluli, a népszámlálási érték alig fele.

A migránsok nem egyenletesen választják az ország minden *megyéjét*, az északi és a nyugati országrész orságszéleit veszi részt a migránsok fogadásában. A bevándorlók aránya leggyorsabban Budapesten nőtt a vizsgált időszakban, miközben a keleti határ menti megyékben – ahol egyébként jelentősebb lélekszámú bevándorló népesség van jelen – a részarányuk csökken. Mindez arra utal, hogy a migráció Budapest felé áramlik, s ott koncentráldódik. A bevándorlók közel 40%-a Budapesten települt le. A fővárosban a legmagasabb a fiatal aktív korúak (20–39 évesek) aránya: 61%. Az ország legnyugatibb megyéjében és a fővárost körülölelő megyében az ott letelepedő ilyen korú bevándorlók aránya meghaladja az 50%-ot. Ellenben a 15 év alattiak feltűnően nagy arányban élnek Kelet-Magyarországon, míg az idősebbek aránya a Dél-, illetve Nyugat-Magyarországon magasabb, a többi területhez viszonyítva (mintegy 6%). Az aktív korúak felülreprezentáltsága Budapesten egyértelműen arra utal, hogy itt a munkavállalási célú migráció az ország egészében élő migránsokénál is erőteljesebb. A kelet-magyarországi határ menti megyék mindegyikében ugyanakkor a családokkal együtt élő migránsokra utal a kiskorúak magas aránya.

A bevándorlók *tevékenységét* vizsgálva² azt látjuk, hogy a legtöbben egyetemi, főiskolai hallgatók és egyéb tanulók. Együttes arányuk 28% (1990) és 20% (2000) között mozgott. A munkanélküliek, a háztartásbeliek és a nyugdíjasok aránya külön-külön nem éri el a 10%-ot, együttesen azonban 1995-ben 20%, 1998-ban pedig 28% volt. Bár arányuk azóta csökkent, még 2000-ben is a bevándorlók közel 23%-a ebbe a csoportba tartozott. Azt mondhatjuk tehát, hogy a bevándorlók durván fele inaktív, illetve munkanélküli volt.

A munkaerőpiacon migránsok legtöbben ipari és építőipari foglalkozásúak, arányuk a teljes bevándorló népesség 24%-a 1990-ben és 10%-a volt 1998-ban. A rendszerváltás kezdetén volt olyan év, amikor az újonnan érkezett bevándorló férfiak egyharmada volt ipari vagy építőipari foglalkozású. Viszonylag magas a felsőfokú képzettséget igénylő foglalkozásúak aránya is: a vizsgált évtized közepéig megközelítette a 14%-ot, 1997-től azonban már a 9%-ot sem érte el. Amennyiben a felsőfokú végzettséget igénylő foglalkozásúak csoportjait összevonjuk, akkor súlyuk megegyezik az ipari és építőipari foglalkozásúakéval.

A foglalkozási csoportok szerinti megoszlás alapján az egyes állampolgárságúak nemek szerint jellegzetes eltéréseket mutatnak. A németek között a legmagasabb a diákok aránya (32%). A felsőfokú végzettséget igénylő foglalkozásúak, illetve vezetők a kínai (49%), USA-beli (46%) és vietnami (43%) állampolgárok között vannak a legnagyobb gyakorisággal. Emellett a kínaiak érkeznek ide legtrikábban tanulási szándékkal, mindössze 6%. A kínaiak további több mint negyede a szolgáltatásban dolgozik. A Románia-

² Az adatok a belépéskori tevékenységekre vonatkoznak.

ből érkezettek negyede az iparban, építőiparban foglalkoztatott. Összehasonlítva a népszámlálási adatokkal: a hazánkba érkező férfi bevándorlók között kivétel nélkül nagyobb arányban vannak a szolgáltatásban dolgozók, de ez a foglalkozási csoport különösen a kínaiak között gyakori, 60%-kal haladja meg a népszámlálási adatot, de a volt jugoszlávok esetében is közel kétszerese. A kínaiak között gyakoriak a vezetők, értelmiségiek, arányuk több mint kétszerese a helyi értéknek. Még ennél is magasabb ennek a foglalkozási csoportnak a gyakorisága az USA-ból, Vietnamból és Oroszországból érkezettek között. A volt jugoszláv állampolgárokat jellemzik leginkább a mezőgazdasági foglalkozások; 50%-kal többen vannak, mint a népszámlálási hányad. Ipari, építőipari foglalkozást leggyakrabban a román állampolgárok végeznek, 1,5-szer többen, mint a helyi népesség. Az egyéb, középfokú szellemi foglalkozás gyakorisága csak a szlovák állampolgárságúak között haladja meg a népszámlálási adatot (30%-kal).

A nők foglalkozás szerinti megoszlását tekintve a férfiakétól eltérő képet kapunk. A népszámlálási népességhez viszonyítva lényegesen magasabb az ipari, építőipari foglalkozásúak gyakorisága (2,4-szeres), és alacsonyabb a szolgáltatásban dolgozóké (60%). A szolgáltatásban dolgozók gyakorisága egyetlen állampolgárság esetében sem éri el a helybeliek arányát, viszont a szlovák és román állampolgárságú nők kivételével a vezetők, értelmiségiek felül vannak reprezentálva, különösen az USA-ból érkezettek (2,6-szor) és a kínai, vietnami és orosz állampolgárok (2,2-szer) között. A szlovák állampolgárságú nők között közel háromszor annyi az egyéb szellemi foglalkozásúak aránya, mint a népszámlálási népességben. Az ipari, építőipari foglalkozásúak a román, az ukrán és az egyéb állampolgárságúak esetében 2,8–3,2-szeresen túl vannak reprezentálva.

Magyarországon 2600 településen lakik bevándorló, vagyis az összes település 82%-án. Ez lényegében azt jelenti, hogy a bevándorlók között szinte mindenféle gazdasági-társadalmi fejlettségű területhez akad letelepedni vágyó. 90% feletti a települések aránya, ahol külföldi állampolgár él az ország délkeleti, keleti részén, míg az ország nyugati megyéinek legtöbbszörében 85% alatti ez az arány, sőt a legdélibb megyénkben csak a települések 2/3-án él bevándorolt.

Összehasonlítva a különböző állampolgárságú bevándorlók lakóhelyük településének nagysága, illetve jogállása szerinti megoszlását a 2001. évi népszámlálás adataival megállapítható, hogy minél távolabbról érkezett valaki, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a fővárosban telepedik le. A vietnamiak, kínaiak mintegy ötször akkora hányada él Budapesten, mint a népszámlálási népesség, de az USA-ból, Oroszországból származó bevándorlók, illetve az „egyéb” kategóriába tartozóknak is több mint háromszorosa. A szlovák és jugoszláv állampolgárok viszont a megyei jogú városokban vannak több mint kétszeresen túlreprezentálva. A bevándorlók és a népszámlálási népesség arányát vizsgálva a települések népességnagyság-kategóriája szerint megállapítható, hogy minél népesebb egy település, annál több bevándorló érkezik oda: Budapestre a 11 év alatt a népszámlálási népesség 4,5%-ának megfelelő számú külföldi költözött. A százezernél népesebb településeken ez az arány közel 3%, a 10 ezer és 99 ezer lélekszámú helységeken mintegy 1,5%, és a még kisebb településeken 1% körüli. A külföldi állampolgárok általában nem azokat a településeket választják lakóhelyül, mint a belföldi vándorlók. Ha a települések jogállása szerint vizsgáljuk ezt, tapasztalható, hogy a külföldiek inkább a nagyobb lélekszámú, urbanizáltabb településeket részesítik előnyben, míg a helyi népesség 1990 és 2000 között sokkal inkább a kisebb településekre igyekezett, ha lakóhelyet cserélt.

Az egyes településtípusok preferenciáját befolyásoló tényezők multinomiális regressziós vizsgálatában a „községek”-et tekintettük referencia kategóriának. A férfiak a nőknél szignifikánsan magasabb eséllyel választják a városokat magyarországi lakóhelyül. A

65 éven felüliek telepednek le legritkábban a fővárosban. Ők a többi korosztályhoz képest szívesebben választják a községeket, de leginkább a fővároson kívüli városokat preferálják. Ebben feltehetően szerepet játszik az a tény, hogy olyan települést keresnek lakóhelyül, ahol viszonylag nyugodtan, de a szükséges infrastruktúrához (vásárlási lehetőség, orvos stb.) közel élhessenek. A 20–39 évesek részesítik leginkább előnyben a fővárost, és – a legidősebbek után – a megyei jogú városokat is. Az elemzés arra is rámutat, hogy ebben nemcsak a munkavállalási szempontok játszhatnak közre, illetve a tanulási lehetőség, hanem talán a fiatalok nagyobb igénye a nagyvárosok pezsgőbb életében való részvétel is. Egyik foglalkozási csoport sem részesíti oly mértékben előnyben a fővárost és a megyei városokat, mint a diákok, ami érthető, még akkor is, ha a diákok kétharmada alsó-, illetve középfokú tanulmányait végzi. A mezőgazdasági foglalkozásúak értelem szerűen inkább a kevésbé urbanizált településeken élnek. A felsőfokú végzettségűek és az ipari, építőipari foglalkozásúak a diákoknál nagyobb eséllyel választják a kisebb városokat. Az állampolgárság okozza a legjelentősebb szóródást az esélyhányadok között. A kínai állampolgárok 7,2-szer nagyobb eséllyel választják a fővárost, és 2,5-szer nagyobb a megyei városokat, mint az „egyéb” kategóriába soroltak. A vietnamiak esetében Budapest preferálásának esélye 5,3-szeres. A fővárosban legkevésbé a környező országok polgárai települnek le. Ez azt jelenti, hogy a választást nemcsak az befolyásolja, hogy hány évesen, milyen foglalkozással, szakmai ambícióval érkezik hazánkba a migráns, hanem azt is, hogy mindezekről függetlenül már preconcepcióval rendelkezik. Ez feltehetően a hiányos ismeretekből is fakad.

Ún. „kedvezményezett” településen a helyi lakosságnál sokkal kisebb arányban választanak lakóhelyet a nemzetközi migránsok (6,7% vs. 16,7%). Ahogy már arról korábban is esett szó, a külföldiek általában előnyben részesítik a nagyobb településeket, a jobb infrastruktúrát, ami érthető is, ha arra gondolunk, hogy elsősorban tanulni, illetve dolgozni jönnek ide, illetve tanuló, dolgozó családtagjukkal együtt költöznek. A Budapesten kívül élők is ritkábban laknak olyan településen, mely a gazdasági, munkanélküliségi mutatója alapján ún. „kedvezményezett”, vagyis gazdaságilag fejletlenebb, elmaradottabb település. A „kedvezményezett” településen élők jelentős alulreprzentáltsága a külföldiek között azokban a megyékben tapasztalható, ahol egyetemi, főiskolai, illetve ipari centrumok vannak.

A logisztikus regresszió eredménye azt mutatja, hogy a fővároson kívül letelepedők között a 65 évesek és idősebbek ragaszkodnak leginkább a magasabb gazdasági fejlettséghez, ami nyilván azt is jelenti, hogy a fiatalabbak nem feltétlenül azon a településen élnek, ahol dolgoznak, illetve a nap legnagyobb részét töltik, hanem esetleg naponta ingáznak. Állampolgárság szerint vizsgálva a fejlettebb települések preferálását, az tapasztalható, hogy a kínaiak, USA-beliek, jugoszláv állampolgárok tartják magukat leginkább távol az ún. „kedvezményezett” településektől. Ez megerősíti a település jogállásánál megállapítottakat, vagyis hogy a főváros és a megyei jogú városok preferálása a leggyakoribb körökben. A foglalkozást tekintve a diákoknál még a felsőfokú végzettségűek, illetve vezetők sem mutatnak nagyobb esélyt arra, hogy nem-kedvezményezett településen lakjanak. A korábbi eredmények alapján nem meglepő, hogy a kínaiak, USA-beliek és a vietnamiak ragaszkodnak leginkább az infrastrukturálisan fejlettebb településekhez. Azoknál a településeknél, amelyeket a helybéli lakosság is és a kedvezményezett is inkább elhagy, annak az esélye, hogy a külföldi odaköltözik, mindössze 30% a fejlettebb, illetve vonzóbb településeken mért adatokhoz képest.

Összességében tehát megállapítható, hogy a távolabbról érkező bevándorlók sokkal inkább ragaszkodnak ahhoz, hogy ahol Magyarországon élni szeretnének, az magas gaz-

dasági fejlettségű, urbanizált település legyen; lehetőség szerint a főváros. A közelebbi országokból érkezők jóval toleránsabbak ebben a tekintetben. Ez talán annak a következménye, hogy életmódjuk mobilisabb, mint a más földrésztől érkezőké. Gyakrabban utaznak haza, könnyebben találnak kapcsolatokat, szereznek ismereteket arról, hogy az adott körülmények között mi a legmegfelelőbb számukra, és kevesebb gonddal, problémával tudják lakóhelyüket megváltoztatni. Nem szabad elfelejteni, hogy zömük magyar anyanyelvű, és hogy a családi hátterük sokkal közelebb van, mint azoknak, akik több országhatáron keresztül jutottak el Magyarországra.

Irodalom

- Hárs Ágnes (2001): Népeségmozgások Magyarországon a XXI. század küszöbén. In: *Migráció és Európai Unió*. (Szerk.: Lukács Éva – Király Miklós) AduPrint, Budapest, 43–66. p., illetve Tóth Pál Péter: Egy évtized után. (A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás 1990 és 2000 között) *Kisebbségkutatás*, 13. sz. 2004. 4. 598–627. p.
- Hárs Ágnes (1996): Idegen népesség, migráns munkaerő. In: *KSH* (1996) 41–53. p.
- Hoffmann, Eivind–Lawrence, Sophia (1996): Statistics on International Labour Migration. *A Review of Sources and Methodological Issues*, ILO, Genf
- Tóth Judit (2001): A nemzetközi migráció jogi alapjai. In: *Migráció és Európai Unió*. (Szerk.: Lukács Éva – Király Miklós) AduPrint, Budapest, 81–123. p.
- Dr. Lukács Éva – Dr. Király Miklós: *Migráció és Európai Unió*, Szociális és Családügyi Minisztérium Budapest, 2001.
- KSH NKI (1996): Adatok és használhatóságuk; menekültek, bevándorlók, új állampolgárok. *Ezredvégi népesedés sorozat*, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest
- Oberai, A. S. (1993): Migration for Employment. International Labour Migration Statistics: Use of Censuses and Sample Surveys. *World Employment Programm Working Paper (MIG WP 75. E)* ILO, Genf
- SOPEMI (2001): *Trends in International Migration, 2000*, OECD, Párizs
- SOPEMI (2002): *Trends in International Migration, 2003*, OECD, Párizs
- KSH (2003): *Tájékoztató a kiemelten támogatott településekről*.